

ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარების მოდელი

მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, პროფესორი

ალექსანდრე სიჭინავა, პროფესორი
დალი სეხნიასვილი, ასოცირებული პროფესორი

Experimental Economics for Sustainable Development of the Economy

Alexander schinava, Professor
Dali Sekhniashvili, Associate Professor

Resume

The article presented changes in the basic concepts and ideas on which is based the understanding of the rational choice of economic agents. The article deals with the background of emergence of a new current of economic thought, named «experimental economics». It analyzes the functions of experimenting in economics. The article proposes the substantiation of acknowledgement of experimental economics as the new scientific current. It recognizes that the experimental direction is becoming now the most perspective for the development of economic science.

Keywords: Experimental economics, Laboratory experiments in economics, Theory of rational choice Experimental methods.

საკვანძო სიტყვები: ექსპერიმენტული ეკონომიკა, ლაბორატორიული ექსპერიმენტი ეკონომიკაში, რაციონალური არჩევის თეორია, ექსპერიმენტული მეთოდები.

* * * * *

თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება განვითარების სრულიად ახალ ეტაპზე იმყოფება, რომელიც ხასიათდება როგორც შემეცნების მჭიდრო კავშირით საქმიანობის ფასეულობით-მიზნობრივ პარამეტრებთან, ასევე, შემეცნების საშუალებების ექსპლიკაციით.¹ შედეგად, საზოგადოებამ მიიღო სრულიად ახლებური გაგება ეკონომიკური შემეცნების სუბიექტის და ობიექტის, ახალი გაგება ეკონომიკური რეალობისა და რაციონალურობის, ეკონომიკური ცოდნის ობიექტური სფეროს გაფართოება, რაც შემეცნებელი სუბიექტის მახასიათებლებთან, მის ფასეულობებთან, კულტურულ დეტერმინანტებთან, ცოდნის სოციალურ შემადგენელთანაა მეტად მჭიდროდ დაკავშირებული. რაციონალურო-

ბის სტრუქტურაში ჩართული იქნა ისეთი მახასიათებლები, როგორიცაა ეკონომიკური სუბიექტის ფასეულობები და მიზნები.

ეკონომიკური შემეცნების “სუბიექტის” ახლებური გაგება დაკავშირებულია შემეცნებელი სუბიექტის სოციალურ “კოლექტივისტურ” ბუნებასთან, ეს გარემოება აისახა ადამიანის, როგორც ეკონომიკური აგენტის ახლებურ ინტერპრეტაციაში. პოზიტივისტურ მეთოდოლოგიაში ადამიანი სამეურნეო საქმიანობაში ხელმძღვანელობს რაციონალურობით, სარგებლიანობით, გაცნობიერებული ინტერესით, მონესრიგებული სამომხმარებლო უპირატესობებით, მოგების მაქსიმიზაციით. ტრადიციული მსოფლმხედველობით, მხოლოდ ასეთი ადამიანი შეიძლება იყოს კონკურენტუნარიანი საბაზრო გარემოში და მხოლოდ ასეთი მიდგომით არის შესაძლებელი აიხსნას ზოგიერთი კანონზომიერება, რაც ეკონომიკური მეცნიერების შესწავლის ობიექტი შეიძლება გახდეს.

თუმცა, თანამედროვე ეკონომიკა არ შეიძლება წარმოდგენილ იქნას როგორც მხოლოდ ატომარული ეკონომიკური სუბიექტების ჰომო ეკონომიკუს ურთიერთქმედების სფერო, რომელთა მიზანია სარგებლიანობის და მოგების მაქსიმიზაცია შეზღუდული რესურსების პირობებში. ჯერ კიდევ 1960-ან წლებში გ. საიმონმა, შეისწავლა რა მმართველობითი გადამწყვეტილების მიღების პრაქტიკა, დაასაბუთა, რომ ადამიანები ყოველთვის რაციონალურად კი არა, არამედ შეზღუდული რაციონალურობის ჩარჩოებში მოქმედებენ, რადგან ემპირიულ სინამდვილეში ისინი არა უპირატესი მიზანშეწონილობისა და სარგებლიანობის თეორიული დებულებებით ხელმძღვანელობენ, არამედ სიტუაციურად იქცევიან. შეზღუდული რაციონალურობა დაკავშირებულია არა მარტო გარე რესურსების შეზღუდულობასთან, არამედ შიდა სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების შეზღუდულობასთანაც, მაგალითად, როგორიცაა: კომპეტენცია, კულტურა და განათლება, აღქმის და ინფორმაციის გადამუშავების უნარი, მესხიერების მოცულობა, ადამიანის ინტელექტუალური შესაძლებლობები, კოგნიტური უნარები. ეკონომიკური და სოციოფსიქოლოგიური პარანეტრების ასეთი სინთეზი საშუალებას იძლევა უფრო ფუნქციურად და რეალისტურად იქნას აღწერილი ადამიანების საბაზრო ქცევა. სამეურნეო სუბიექტი ერთდროულად სუბიექტიც არის და ობიექტიც, ვინაიდან იგი როგორც მმართველი, ასევე მომხმარებელიც არის.

1 ექსპლიკაცია (ლათ. Explication – დაზუსტება, განმარტება) — ცნების ან განმარტების დაზუსტება სიმბოლური ლოგიკის საშუალებებით ბუნდოვნების ან ორაზროვნების აღმოფხვრის მიზნით, ან კვლევის ახალი ობიექტის შესაბამისად.

უტილიტარიზმი და რაციონალიზმი არაა ადამიანის ეკონომიკური ქცევის უნივერსალური ფორმულა. ეგოისტური ზრახვებიც კი, იმოქმედოს სარგებლით საკუთარი თავისთვის, არ რეალიზდება პრაქტიკაში ოპტიმალური გადანაწილების მიღებისათვის საჭირო გარე ინსტიტუციური და შიგა პიროვნულ-პროფესიული რესურსების შეზღუდულობის გამო.² ჰ. საიმონის შრომები 1978 წელს ნობელის პრემიით აღინიშნა გადანაწილების მიღების თეორიაში ახლებური მიდგომებისათვის.

ცვლილებები, რომელიც მოხდა ეკონომიკური შემცირების ობიექტის ცნების გაგებაში, არის შემდეგი: ფართოვდება და რთულდება ეკონომიკური მეცნიერების ობიექტური სფერო იმის გამო, რომ მასში ერთვება ახალი ეკონომიკური მოვლენები. ამასთან, საქმე ეხება საგნობრივი სივრცის არა უზრალოდ გაფართოვებას, არამედ რადიკალურად “გაადამიანურებას”, რის შედეგადაც ადამიანი რეალურობის ეკონომიკურ სურათში შედის არა როგორც ნივთი, სხვა ეკონომიკურ მოვლენებთან ერთ რიგში მდგომი, არამედ როგორც ახალი რეალობის სისტემაშემქმნელი პრინციპი, როგორც თანამედროვე ცოდნის ახალი კოორდინატების საწყისი.

აღნიშნულის დადასტურებაა ფსიქოლოგი დ. კანემანისათვის ნობელის პრემიის მინიჭება ეკონომიკის დარგში ადამიანის ეკონომიკური ქცევის თეორიის, კერძოდ კი, ახალი მიმართულების — ქცევითი ეკონომიკისა და მასთან დაკავშირებული ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის შემუშავებისათვის. პრემია მინიჭებულ იქნა ეკონომიკის სფეროში მიღწევებისათვის, რადგან დ. კანემანის შრომები გამოდის საკუთარი ფსიქოლოგიური ცოდნის ფარგლებიდან და პასუხობს კითხვაზე, თუ რატომ და როგორ ვცდებით, როდესაც ვაკეთებთ არჩევანს და ვიღებთ გადანაწილებას, მათ შორის ეკონომიკურ და სახელმწიფო დონეებზე.³ მეცნიერულმა საზოგადოებამ აღიარა ის ფაქტი, რომ: ეკონომიკა სხვა არაფერია თუ არა მეცნიერება ადამიანების რეალურ სამეურნეო ცხოვრებაში ადამიანური ქცევის შესახებ. თავისი გადანაწილებით ნობელის კომიტეტმა ეკონომიკის სფეროში დაამტკიცა თანამედროვე ეკონომიკური ცოდნის მეთოდოლოგიური საფუძვლების, ფუძემდებლური პოსტულატების გადახედვის აუცილებლობა.

ნობელის პრემიის კიდევ ერთი ლაურეატი, ამერიკელი ეკონომისტი ვ. სმითი რაციონალური არჩევის თეორიას ნორმატიულ თეორიად მოიხსენიებს და, ამავე დროს, იმის ნაცვლად, რომ დაიცვას ტრადიციული თეორია, ან ხაზი გაუსვას ემპირიულ მონაცემებსა და ტრადიციულ თეორიას შორის წინააღმდეგობას, მესამე გზას სთავაზობს საზოგადოებას. ის თვლის, რომ წმინდა სახით რაციონ-

ალური არჩევის თეორია ნორმატიული თეორიაა და საჭიროა ის რამენაირად შერწყმულ იქნას უფრო საიმედო ექსპერიმენტულ მონაცემებთან.⁴

დღეს ნაადრევია იმაზე საუბარი, რომ მეცნიერული საზოგადოება სწრაფ რეაგირებას მოახდენს რაციონალური არჩევის თეორიაში მიმდინარე ცვლილებებზე, მაგრამ ცხადია, რომ რაციონალური არჩევის თეორიის ენა სტანდარტული ხდება იმ ეკონომიკური თეორიისათვის, რომლებიც ორიენტირებულია ექსპერიმენტებზე და თუ ცვლილებები აღქმული და გაცნობიერებული იქნება ეკონომისტების უფრო ფართო წრის მიერ, მისი გავლენა გაცილებით მნიშვნელოვანი და არსებითიც გახდება. ამასთან, უკვე მრავალი ეკონომისტი აღიარებს, რომ ექსპერიმენტული მიმართულება ხდება გაცილებით პერსპექტიულია ოცდამეერთე საუკუნის ეკონომიკური მეცნიერების განვითარებისათვის.

ექსპერიმენტული ეკონომიკის მიმართულების გამოყოფა მიუთითებს ეკონომიკაში თეორიული მათემატიკური მოდელების შემუშავებიდან აქცენტების გადატანას თეორიების წინასწარმეტყველების ემპირიული შემოწმებისა და ბაზარზე ინდივიდის რეალურ ქცევასთან მათი თანხვედრის შეფასების მიმართულებით.

დღეს ეკონომიკურ ექსპერიმენტებს მიმართავენ ეკონომიკის მრავალ სფეროში, მაგალითად: ინდივიდუალური ქცევის სფერო, თამაშთა თეორია, ბაზრების თეორია, ინფორმაციის და საზოგადოებრივი სიკეთის ეკონომიკა. ექსპერიმენტულმა ეკონომიკამ მიაღწია მნიშვნელოვან შედეგებს ინდივიდუალური და ჯგუფური ქცევის შესწავლაში და დაასაბუთა ზოგიერთი ეკონომიკური მოდელის უუნარობა.

ნებისმიერი სამეცნიერო თეორია ან კონცეფცია ადამიანის პრაქტიკულ საქმიანობაზე ზემოქმედებისა და მისი გაუმჯობესების შესაძლებლობისათვის არსებობს. ამაშია თეორიისა და ემპირიის შეხების პირველი საფუძველი. მეორე საფუძველი კი, უფრო მეტად ფუნდამენტალური და არსებითია: ვიდრე კვლევები დაიწყება, მათ შორის მეცნიერული კვლევები, მკვლევარი თავიდანვე “ჩაფლულია” ემპირიულ რეალობაში, იგი ამ რეალობაში თითქოს სტიქიურად არსებობს, იგი თავად არის ამ რეალობის ნაწილი და მისი პირველი ემპირიული ფაქტორი.

ამგვარად, შემეცნების სუბიექტის მთავარი პრობლემაა საკუთარი გონების ემპირიული რეალობიდან გამოყოფა, ასევე საკუთარი თავის საკვლევი ობიექტისადმი დაპირისპირებულ სუბიექტად გადაქცევა. განცალკევდება რა ადამიანი კვლევის ობიექტიდან და მიმართავს მასზე საკუთარ შემეცნებით ძალისხმევას, ადამიანი იძენს პირველ ემპირიულ გამოცდილებას, ანუ ისეთი მონაცემებისა და ფაქტების ერთობლიობას, რომლებიც შესაძლოა გახდეს ათვლის წერტილი ემპირიული შემეცნებისათვის.

ეკონომიკური ექსპერიმენტის მეთოდმა ფართო

2. Саймон Г. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении // Вехи экономической мысли. Т. 2. Теория фирмы / под общ. ред. В. М. Гальперина. СПб. : Экономическая школа, 2000.

3. Канеман Д. Думай медленно... решай быстро : пер. с англ. М. : АСТ, 2014.

4. Смит В. Экспериментальная экономика. М. : ИРИСЭН ; Мысль, 2008.

გავრცელება ჰპოვა საბჭოთა კავშირში გასული საუკუნის 60-80-ან წწ-ში. სწორედ იმ დროს დაგროვდა მრავალრიცხოვანი თეორიული მასალა ამ მეთოდის გამოყენების შესახებ. როდესაც აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოებში „სოციალისტური ექსპერიმენტი“ ჩატარებაზე „ვარჯიშობდნენ“, დასავლეთში გასული საუკუნის 60-70-ნი წლებიდან წარმატებით ვითარდებოდა მიმართულება, რომელმაც შემდგომში ექსპერიმენტალური ეკონომიკის სახელი მიიღო.

ექსპერიმენტალური ეკონომიკა არის თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების მიმართულება, რომლის დროსაც ლაბორატორიებში ხელოვნურად შექმნილ ამა თუ იმ სამეურნეო პროცესში იკვლევენ ინდივიდების ქცევის ეკონომიკურ და ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებს. ექსპერიმენტული ეკონომიკის მეთოდოლოგიის საფუძველია ექსპერიმენტული მეთოდების გამოყენება ეკონომიკური თეორიების და საბაზრო მექანიზმების კვლევების საფუძვლიანობის შემოწმება.

ექსპერიმენტული ეკონომიკა არის ეკონომიკური მეცნიერების მიმართულება, რაც მოწოდებულია კონტროლირებადი ექსპერიმენტის პირობებში შეისწავლოს ადამიანის ქცევა და ტესტირება მოახდინოს ეკონომიკური თეორიების წინასწარმეტყველებებისა.

ეკონომიკური ექსპერიმენტი არის „ეკონომიკური მოვლენის ან პროცესის ხელოვნური კვლავწარმოება მისი გაცილებით უფრო კეთილსასურველ პირობებში შესწავლისა და შემდგომი პრაქტიკული ცვლილებების მიზანით“.⁵

ამრიგად, ექსპერიმენტული ეკონომიკა ეკონომიკური ექსპერიმენტის ყველა სახეობიდან, მხოლოდ ლაბორატორიულ საგნობრივ ეკონომიკურ ექსპერიმენტებს იყენებს, რომელთა ჩატარებაში, ორგანიზაციასა და ვერიფიკაციაშიც ამ მიმართულებამ მეტად მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწია.

ეკონომიკაში ექსპერიმენტების გამოყენების ფასეულობა იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი საშუალებას იძლევა მიღებულ იქნას მონაცემები ეკონომიკური სუბიექტების ქცევის შესახებ ლაბორატორიის კონტროლირებად სიტუაციაში, რომლის დროსაც ჩნდება შესაძლებლობა ქცევითი რეაქციების მრავალფეროვნებიდან გამოთვლილ იქნას ზუსტად ის ასპექტები, რაც საჭიროა მოცემული ამოცანის გადასაჭრელად. ასევე, ის საშუალებას იძლევა შესწავლილ იქნას სიტუაციები, რომლებიც არასაკმარისად აისახა კონკრეტულ თეორიაში.⁶

როგორც უკვე ავლინებთ ზემოთ, დასავლეთის ეკონომიკურ ლიტერატურაში ექსპერიმენტულ მეთოდს საფუძვლები ჩაუყარეს სამმა დიდმა ეკონომისტმა ვერნონ სმიტმა, დანიელ კანემანმა და ამოს ტვერსკიმ. კანემანისა და ტვერსკის „ყველაზე დიდი ღვაწლი მდგომარეობს პერსპექტივების თეორიის

შემუშავებაში. ამ ორი მეცნიერის ერთობლივი კვლევების აზრობრივი ღერძი იყო ფუნდამენტური და მრავალწლიანი პროექტი ინდივიდუალური განსჯებისა და ქცევის ნორმატიული სტანდარტებიდან გადახრების შესახებ“.⁷

ვერნონ სმიტმა გაგრძელა კვლევა და მასში შეიტანა საკუთარი წვლილი. ესაა: საზოგადოებრივი არჩევანის თეორია, რისკის პირობებში ინდივიდუალური ქცევის თეორია, ფინანსურ ბაზრებზე „საპნის ბუშტების“ კვლევა, რეგულირების თეორია, თამაშთა თეორიის სფეროში ჩატარებული ექსპერიმენტები და სხვ. ექსპერიმენტული ეკონომიკის სფეროში ჩატარებული კვლევები საინტერესოა არა მარტო ეკონომიკისთვის, არამედ ფსიქოლოგიისთვისაც, ეს კი ნიშნავს, რომ ჩვენ საქმე გვაქვს დისციპლინათაშორის ეკონომიკურ ექსპერიმენტთან. ეკონომიკური ექსპერიმენტის მიზნი შეიძლება სრულიად განსხვავებული იყოს. უმეტეს შემთხვევებში ისინი მიზნების მიხედვით იყოფა, კერძოდ: სამეცნიერო-კვლევითი, საწარმოო და პედაგოგიური.

შესაბამისად, ეკონომიკური ექსპერიმენტები შესაძლოა დაიყოს საკვლევ (სამეცნიერო), სამეცნიერო-საწარმოო და პედაგოგიურ ექსპერიმენტებად. ბუნებრივია, რომ კვლევითი ეკონომიკური ექსპერიმენტის მიზნები წმინდა მეცნიერული და კვლევითია, სამეცნიერო-საწარმოო ექსპერიმენტში შერწყმულია სამეცნიერო და საწარმოო (სამეურნეო) მიზნები, პედაგოგიური ექსპერიმენტი კი (მაგალითად, საქმანი თამაშის ფორმით) აერთიანებს მეცნიერულ და პედაგოგიურ მიზნებს.

ეკონომიკური ექსპერიმენტებს ყოფენ შემდეგნაირად: ჩართულობით (თანამონაწილეობითი) ეკონომიკურ ექსპერიმენტად და არაჩართულობით (მარტივ, უბრალო) ეკონომიკურ ექსპერიმენტად.

ჩართულობითი (თანამონაწილეობითი) ეკონომიკური ექსპერიმენტები ისე ფართოდ არ არის გავრცელებული, როგორც ანალოგიური სოციოლოგიური ან ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტები. შესაძლოა, ეს იმ გარემოებასთან არის დაკავშირებული, რომ ეფექტურობის მოსაზრებებიდან გამომდინარე, ეკონომისტისთვის უფრო ხელსაყრელია შეასრულოს მიუკერძოებელი და ობიექტური დამკვირვებლის როლი, ვიდრე პირადად აქტიურად ჩაერიოს სამეურნეო პროცესებში.

ეკონომიკური ექსპერიმენტების შემდგომი მსხვილი ტიპოლოგია დაკავშირებულია მათ დაყოფასთან იდეალურ ეკონომიკურ ექსპერიმენტებად და საგნობრივ (ნივთობრივ) ეკონომიკურ ექსპერიმენტებად. იდეალური ეკონომიკური ექსპერიმენტები არის ისეთი სახის ექსპერიმენტები, რომლებიც აბსტრაქტული წესით ტარდება - ექსპერიმენტალური მასალის (არ ითვლება ქაღალდზე ან ელექტრონული სახით მისი განივთება და მისთვის საგნობრივი სახის მიცემა) განივთებისა და საგნობრივი სახის მიცე-

5. Нуреев Р.М., Вернон Смит - основоположник экспериментальной экономики. М.: Ирисен Мысль, 2006, гл. 11

6. Беляева А.Д. Предпосылки возникновения экспериментальной экономики и её признание как научного направления, Санкт-Петербургский гос. Экономический университет, 2010

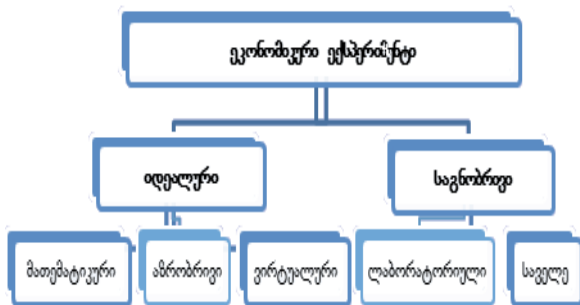
7. Белянин А. Даниель Канеман и Вернон Смит: экономический анализ человеческого поведения. Вопросы экономики. 2003. №1. С. 11-12

მის გარეშე. მისი მთავარი სახეებია: მათემატიკური ეკონომიკური ექსპერიმენტი; აზრობრივი ეკონომიკური ექსპერიმენტი, ვირტუალური (კომპიუტერული) და სხვა საქმიანი თამაში.

საგნობრივი ეკონომიკური ექსპერიმენტი არის ისეთი სახის ეკონომიკური ექსპერიმენტი, რომელიც რეალურ სამყაროში ტარდება და გამოიყენება მათემატიკური არტეფაქტები. საგნობრივი ეკონომიკური ექსპერიმენტები, ისევე, როგორც ეკონომიკური დაკვირვება, შესაძლოა დაიყოს ლაბორატორიულ ექსპერიმენტებად და საველე ექსპერიმენტებად. მათ შორის განსხვავება მეტად მარტივია: ლაბორატორიული ეკონომიკური ექსპერიმენტი ტარდება სპეციალურ ნაგებობაში (ლაბორატორია), საველე კი - ლაბორატორიის გარეთ - სანარმოში, ფირმაში, დარგში და სხვ. ექსპერიმენტების ამ სახეებს აქვთ თავისი უპირატესობები და ნაკლოვანებები.

„ლაბორატორიული ეკონომიკური ექსპერიმენტი საშუალებას იძლევა, რომ ყოველთვის ჩატარდეს ექსპერიმენტული პირობების შედეგების შესწავლა, ხოლო საველე ექსპერიმენტის დროს ობიექტი, რომელიც ექსპერიმენტულ რეჟიმშია ჩაყენებული, იძულებულია ურთიერთქმედება ჰქონდეს ეკონომიკურ პარტნიორებთან, რომლებიც ძველებურად, როგორც ადრე, ისე მოქმედებენ. ამ გარემოებამ შესაძლოა დამახინჯოს ექსპერიმენტის შედეგები. ლაბორატორიული ეკონომიკური ექსპერიმენტები არის უკვე არსებული და ახლად ჩამოყალიბებული ცოდნის გადაცემისა და ათვისების, უნარ-ჩვევების შეძენის ინსტრუმენტები. ისინი გამოიყენება სწავლებისა და ვარჯიშისათვის, კვლევითი მიზნებისათვის და პრაქტიკული მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისათვის.“⁸

ზემოაღნიშნული ტიპოლოგიის მიხედვით ეკონომიკური ექსპერიმენტის საერთო სქემა შესაძლოა შემდეგი სქემის სახით გამოისახოს:

ლაბორატორიული ეკონომიკური ექსპერიმენტის საპირისპიროდ, საველე ექსპერიმენტები საშუალებას იძლევა ექსპერიმენტი ჩატარდეს განსაზღვრული ეკონომიკური ინსტიტუტის ფარგლებში, მაგალითად, სანარმოში. ბუნებრივია, რომ ასეთი ექსპერიმენტის შედეგებს საკმაოდ დიდი ევრისტიკული მნიშვნელობა ექნება.

დისციპლინათაშორისი ეკონომიკური ექსპერიმენტი

8. Геронимус Ю. В. Лабораторный экономический эксперимент. Экономико-математический энциклопедический словарь. М., 2003. гв. 232

ტი არის ისეთი ექსპერიმენტი, რომელიც ტარდება ეკონომიკისა და კიდევ რომელიმე სხვა სოციალური დისციპლინის „შეერთების“ ადგილზე. მისი ამოცანაა ისეთი ექსპერიმენტული შედეგების მიღება, რომლებსაც ეკონომიკისთვისაც და სხვა სოციალური მეცნიერებისთვისაც ექნება მნიშვნელობა.

არსებობს სამი სოციალური მეცნიერება, სადაც ფართოდ გამოიყენება სოციალური ექსპერიმენტი და საკმაოდ ღრმად არის დამუშავებული სოციალური ექსპერიმენტების ჩატარების მეთოდოლოგია, ესენია სოციოლოგია, ფსიქოლოგია და პედაგოგიკა. რამდენადაც საქმე ეხება დისციპლინათაშორის ექსპერიმენტის პერსპექტივებს, ცხადია, რომ ეკონომიკური მეცნიერებისათვის ყველაზე უფრო პერსპექტიული იქნება სწორედ ამ სამ დისციპლინასთან კავშირი.

დისციპლინათაშორის ექსპერიმენტებს სოციოლოგიისა და ეკონომიკის საზღვრებზე ატარებს ეკონომიკური ფსიქოლოგია, ფსიქოლოგიისა და ეკონომიკის საზღვრებზე - ეკონომიკური ფსიქოლოგია, ხოლო ეკონომიკისა და პედაგოგიკის საზღვრებზე - ეკონომიკური პედაგოგიკა.

ეკონომიკურ-სოციოლოგიური ექსპერიმენტი ისეთი ექსპერიმენტია, რომელიც ტარდება ეკონომიკისა და სოციოლოგიის საზღვრებზე. მისი მიზანია სოციოლოგიური და ეკონომიკური ხასიათის ახალი ექსპერიმენტული მონაცემების მიღება.

ეკონომიკურ-ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტი არის ისეთი ექსპერიმენტი, რომელიც ტარდება ეკონომიკისა და ფსიქოლოგიის საზღვრებზე. ის გულისხმობს ორივე მეცნიერების - ფსიქოლოგიისა და ეკონომიკის ექსპერიმენტული მეთოდების გამოყენებას. როგორც წესი, ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ როგორც ეკონომიკის, ისე ფსიქოლოგიის სფეროში მიღებულ იქნეს სრულიად ახალი ცოდნა.

ასევე შესაძლოა არსებობდეს ეკონომიკურ-ფსიქოლოგიურ-სოციოლოგიური ექსპერიმენტი. ამის კლასიკური მაგალითია გამოჩენილი ამერიკელი სოციოლოგისა და ფსიქოლოგის ელტომ მეიოს მიერ ჩატარებული ექსპერიმენტები 1924-1925 წლებში ჩიკაგოში მდებარე ქარხანაში „ვესტერნ ელექტრიკი“. მან შეისწავლა სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური ხასიათის მქონე მრავალი ფაქტორის გავლენა მუშაკების შრომის მწარმოებლურობაზე. ასე, რომ შესაძლოა ითქვას, რომ მოცემული ექსპერიმენტები ტარდებოდა, ერთი მხრივ, როგორც ეკონომიკურ-ფსიქოლოგიური, მეორე მხრივ კი - როგორც ეკონომიკურ-სოციოლოგიური.

აღნიშნული, ექსპერიმენტული ეკონომიკის რანგში ჩატარებული ექსპერიმენტების უდიდესი უმრავლესობა, უფრო ეკონომიკურ-ფსიქოლოგიურ ექსპერიმენტებს მიეკუთვნება. შესაძლოა, სწორედ ამიტაც არის გამოწვეული ის ფაქტი, რომ ექსპერიმენტულმა ეკონომიკამ ასე გვიან მიიქცია პროფესიონალი ეკონომისტების ყურადღება.

ეკონომიკურ-პედაგოგიური ექსპერიმენტი არის ისეთი ექსპერიმენტი, რომელიც ტარდება ეკონომიკისა და პედაგოგიკის საზღვარზე. ის ორივე მეც-

ნიერების - ეკონომიკისა და პედაგოგიკის ექსპერიმენტულ მეთოდებს გამოიყენებს. როგორც წესი, ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ ხელოვნური ლაბორატორიული მოდელების გზით მსმენელთა ცნობიერებაში ჩაინერგოს გარკვეული ეკონომიკური სიტუაცია: მსმენელებმა თავი უნდა იგრძნონ მოცემული ეკონომიკური ექსპერიმენტის მონაწილეებად. საქმიანი თამაში, რომელიც ტარდება მომავალი ეკონომისტების სწავლებისათვის არის ეკონომიკურ-პედაგოგიური ექსპერიმენტის კლასიკური მაგალითი.

ბუნებრივია, რომ დისციპლინათაშორისი ექსპერიმენტის ზემოაღნიშნული სამი ტიპით არ შემოიფარგლება დისციპლინათაშორისი ეკონომიკური ექსპერიმენტების მთელი მრავალფეროვნება. მაგალითად, შესაძლოა გამოვეყნოთ შემდეგი ტიპები: ეკონომიკურ-ეკოლოგიური, ეკონომიკურ-დემოგრაფიული, ეკონომიკურ-სამართლებრივი და სხვ ტიპები დისციპლინათაშორისი ექსპერიმენტებისა, რომლებშიც ერთ-ერთია ეკონომიკური მეცნიერება. მაშასადამე, დისციპლინათაშორისი ექსპერიმენტირება მთელი ექსპერიმენტული ეკონომიკისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა.

ცნობილია, რომ დისციპლინათაშორისი კვლევების განვითარებამ ეკონომიკისა და ფსიქოლოგიის გადაკვეთაზე წარმოშვა ქცევითი ეკონომიკა, ხოლო ასეთივე დისციპლინათაშორისმა მიდგომებმა გამოყენებით კვლევებში, საფუძველი დაუდო ექსპერიმენტულ ეკონომიკას. ეკონომიკაში ექსპერიმენტული კვლევების წარმატებები, გასული საუკუნის 70-80-ანი წლებიდან დაწყებული, გამოჩნდნენ კი არა, უფრო კანონზომიერებაა. ეკონომიკური ექსპერიმენტი, რომელსაც აქამდე ძალიან იშვიათად გამოიყენებდნენ, ამ დროიდან უკვე ეკონომიკური კვლევების სრულფასოვანი მეთოდი გახდა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მეთოდი ეკონომიკურ მეცნიერებაში ჯერაც არ გამოიყენება სათანადო დოზით.

მიუხედავად ამისა, ექსპერიმენტული ეკონომიკა კვლავ აქტიურად ვითარდება. ეკონომიკურ მეცნიერებაში ექსპერიმენტული მეთოდის გამოყენების პერსპექტიულ გზებს მიეკუთვნება: მიკროეკონომიკურ სიტუაციებში ინდივიდის ეკონომიკური ქცევის ირაციონალური სტანდარტების შემუშავება; სათამაშო ექსპერიმენტირება მისი ყველა ფორმითა და სახით; დისციპლინათაშორისი ეკონომიკური ექსპერიმენტების (ეკონომიკურ-სოციოლოგიური, ეკონომიკურ-ფსიქოლოგიური, ეკონომიკურ-პედაგოგიური და სხვ.) განვითარება; ექსპერიმენტული კვლევების პრინციპების გადატანა ლაბორატორიიდან საველე პირობებში; სამეურნეო სიტუაციების რაოდენობის ზრდა, რომლებიც ექვემდებარება ეკონომიკური ექსპერიმენტის გზით მოდელირებას.

ასე, რომ ეკონომიკური ექსპერიმენტების მეთოდს დიდი მომავალი აქვს. მისადმი დამოკიდებულება აუცილებლად უნდა შეიცვალოს და სწორედ ამაშია მთლიანად ეკონომიკური მეცნიერების პროგრესის და მისი მდგრადი განვითარების გარანტია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Саймон Г. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении, Вехи экономической мысли. Т. 2. Теория фирмы, под общ. ред. В. М. Гальперина. СПб. : Экономическая школа, 2000;
2. Канеман Д. Думай медленно... решай быстро : пер. с англ. М. : АСТ, 2014;
3. Смит В. Экспериментальная экономика. М.: ИРИСЭН ; Мысль, 2008;
4. Нуреев Р.М., Вернон Смит - основоположник экспериментальной экономики. М.: Ирисен Мысль, 2006;
5. Беляева А.Д. Предпосылки возникновения экспериментальной экономики и её признание как научного направления, Санкт-Петербургский гос. Экономический университет, 2010;
6. Белянин А. Даниель Канеман и Вернон Смит: экономический анализ человеческого поведения. Вопросы экономики. 2003. №1;
7. Геронимус Ю. В. Лабораторный экономический эксперимент. Экономико-математический энциклопедический словарь. М., 2003.